

פרקים ב'-ג' - בקשת הגאולה

ר' דוד סבתו

בשיעור הקודם עסקנו בעיקרו של פרק ב', במפגש שבין בועז ורות. כעת נתבונן בסימומו של הפרק, בדו השיח שבין נעמי לרות כאשר היא שבה מהשדה עם התבואה שליקטה. דו-שיח זה מהווה סיום של השלב הקודם ותחילתו של השלב הבא.

(יח) ותשא ותבוא העיר ותרא חמותה את אשר לקטה ותוצא ותתן לה את אשר הותרה משבעה: (יט) ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום ואנה עשית יהי מכירך ברוך ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום בעז: (כ) ותאמר נעמי לכלתה ברוך הוא לה אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים ותאמר לה נעמי קרוב לנו האיש מגאלנו הוא: (כא) ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין עד אם פלו את כל הקציר אשר לי: (כב) ותאמר נעמי אל רות כלתה טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא יפגעו בך בשדה אחר: (כג) ותדבק בנערות בעז ללקט עד פלות קציר השערים וקציר החטים ותשב את חמותה:

[רות ב, יח-כג]

רות חוזרת הביתה ומביאה את הלקט. התנ"ך מתאר לנו שני שלבים: "ותרא חמותה את אשר לקטה ותוצא ותתן לה את אשר הותרה משבעה" - תחילה היא מוציאה את הלקט שאספה ואחר כך את הלחם שבעז נתן לה והיא הותירה ממנו. מבחינת הכמות, ודאי שהלקט יותר משמעותי. אף על פי כן, נעמי מדברת רק לאחר שהיא מוציאה את אשר הותירה משבעה. כאשר נעמי ראתה שרות מוציאה לחם, היא מבינה שהיא זכתה ליחס מיוחד, ולא מדובר רק על החריצות שלה. לכן נעמי שואלת מיד בפליאה: "ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום ואנה עשית יהי מכירך ברוך" - הביטוי 'מכירך' חוזר בדברי רות לבעז בפסוק י': "מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה" והוא מבטא את היחס האישי והמיוחד שהיא זוכה לו מבעז.

"ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום בעז" - משפט זה משמעותי. רות אומרת לתומה שקוראים לו בועז, אך נעמי מבינה את המשמעות, כפי שהפרק נפתח: "ולנעמי מודע לאישה איש גבור חיל ממשפחת אלימלך ושמו בעז".

תגובת נעמי לדברי רות היא: "ותאמר נעמי לכלתה ברוך הוא לה אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים" יש כאן כפילות מסוימת. מה ההבדל בין שתי הברכות? נעמי מאירה פן אחר "את החיים ואת המתים". ברור מי הם החיים, אך מי הם המתים? ההקשר מורה על כך שהאמירה 'לא עזב חסדו' מתייחסת לבעז, על אף שאפשר לייחס פסוק זה לה'. פסוק דומה אומרת נעמי לרות ולערפה: "יעש ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים ועמדי" [א, ח], אך אצלנו הסדר הוא הפוך - החיים קודמים למתים. איזה חסד בועז עושה עם המתים? כנראה שכבר עכשיו נעמי רואה את האפשרות של מה שאנו יודעים שיקרה בסופו של דבר, היא מזהה את התקווה הזו כבר כאן.

"ותאמר לה נעמי קרוב לנו האיש מגאלנו הוא" - כנראה שרות לא מבינה. נעמי מדברת בשפת רמזים, ולכן נעמי מוסיפה רמזים - 'מגאלנו הוא' - יש לך תפקיד של גאולה. רות עדיין לא מבינה רמז זה, ולכן היא חוזרת לעניין של הקציר: "ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין עד

אָמַתָּךְ כִּי גֵאל אֶתָּה: (י) וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַה' בְּתֵי הַיְטִבָּתְךָ חֲסִדְךָ הָאֲחֻרָן מִן הָרֵאשׁוֹן לְבִלְתִּי לָקֵת אַחֲרֵי הַבְּחוּרִים אִם דָּל וְאִם עָשִׁיר: (יא) וְעַתָּה בְּתֵי אֵל תִּירָאִי כֹל אֲשֶׁר תֹּאמְרֵי אֶעֱשֶׂה לָּךְ כִּי יוֹדַע כֹּל שֶׁעַר עַמִּי כִּי אִשָּׁת חֵיל אֶתָּה: (יב) וְעַתָּה כִּי אָמַנְנָם כִּי אִם גֵּאל אָנֹכִי וְגַם יֵשׁ גֵּאל קָרוֹב מִמֶּנִּי: (יג) לִינִי הַלְיָלָה וְהִיָּה בְּבִקְרָא אִם יִגְאָלְךָ טוֹב יִגְאָל וְאִם לֹא יִחַפֵּץ לִגְאָלְךָ וְיִגְאָלְתִּיךָ אָנֹכִי חֵי ה' שְׂכָבִי עַד הַבֶּקֶר: (יד) וַתִּשְׁכַּב מִרְגְּלוֹתָיו עַד הַבֶּקֶר וַתִּקֶּם בְּטָרְם יָכִיר אִישׁ אֶת רַעְהוּ וַיֹּאמֶר אֵל יוֹדַע כִּי בָאָה הָאִשָּׁה הַגֵּרָנָה: (טו) וַיֹּאמֶר הֲכִי הַמְטַפַּחַת אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְאַחֲזִי בָּהּ וְתֵאחֲזִי בָּהּ וַיִּמְדַּד שֵׁשׁ שְׁעָרִים וַיִּשֶׁת עָלֶיהָ וַיִּבֵּא הָעִיר:

(טז) וַתְּבוֹא אֶל חַמּוּתָהּ וַתֹּאמֶר מִי אַתְּ בְּתֵי וַתִּגַּד לָּהּ אֵת כֹּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָּהּ הָאִישׁ: (יז) וַתֹּאמֶר שֵׁשׁ הַשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה נָתַן לִי כִּי אָמַר אֵלֵי אֵל תְּבוֹאִי רִיקָם אֶל חַמּוּתָּךְ: (יח) וַתֹּאמֶר שְׂבִי בְּתֵי עַד אֲשֶׁר תִּדְעִין אִיךָ יִפֹּל דָּבָר כִּי לֹא יִשְׁקֹט הָאִישׁ כִּי אִם כֹּלָּה הַדָּבָר הַיּוֹם:

"וַתֹּאמֶר לָהּ נְעַמִּי חַמּוּתָהּ בְּתֵי הֲלֹא אֲבִקֶּשׁ לָךְ מְנוּחַ אֲשֶׁר יֵיטֵב לָךְ" - כאן שוב חוזר הביטוי 'חמותה' והכינוי 'בתי' המדגישים את הקירבה המשפחתית. כמו כן, בולט מאוד שהפתיחה של פרק ג' דומה לפתיחה של פרק ב'. רות פתחה ביוזמה ללקט שעורים, וכאן נעמי פותחת ביוזמה. רות ביקשה לחפש מחיה בשדה, ונעמי מבקשת לחפש מנוח לרות. הביטוי 'מנוח' רומז לנישואים, כפי שכבר הזכירה נעמי בפרק א': "וַיִּתֵּן ה' לָכֶם וּמִצָּאן מְנוּחָה אִשָּׁה בֵּית אִישָׁה" [א, ח].

"וְעַתָּה הֲלֹא בַעַז מִדְּעַתְנֹו אֲשֶׁר הָיִית אֶת נַעֲרוֹתָיו הִנֵּה הוּא זָרָה אֶת גֵּרָן הַשְּׁעָרִים הַלְיָלָה" - תחילתו של הפסוק מקביל לפרק ב', שגם שם מוזכר הביטוי 'בעז מודעתנו' ("וַלְנַעְמִי מוֹדַע לְאִשָּׁה אִישׁ גְּבוּר חֵיל מְמַשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ וַשְּׁמוּ בַעַז"), וכן מוזכרות נערותיו. אנו נמצאים בשלב הזריה, דהיינו הפרדת התבואה מהמוץ לאחר איסוף הקציר ודישת התבואה.

בדומה לפרק הקודם, גם עכשיו התוכנית היא שרות תלך לשדה, אך עכשיו היא הולכת בצורה שונה: "וַיִּרְחֲצֶתָ וְסָכַתָּ וְשָׁמַתָּ שְׂמִלְתֶּיךָ עָלֶיךָ וַיִּרְדָּתְךָ הַגֵּרָנָה". שעת המעשה היא הלילה, לעומת הקציר שמתנהל ביום, יש כאן מעין תמונת ראי לפרק ב'. "אֵל תִּדְרְעֵי לְאִישׁ עַד כְּלֹתוֹ לְאָכַל וְלִשְׁתוֹת" - יש כאן משחק מסויים בעניין הידיעה, בועז הוא אמנם 'מודעתנו' אבל אין להיודע עד שבועז מסיים לאכול ולשתות. עד עתה נעמי לא מסבירה את פשר המעשים הללו.

"וַיְהִי בְשָׂכְבוֹ וַיִּדְעַתָּ אֶת הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכַּב שָׁם וּבָאת וְגִלִּית מִרְגְּלֹתָיו וְשָׂכַבְתָּ וְהוּא יִגִּיד לָךְ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשִׂין" - גם עתה לא מובן מה מטרת המעשה. מרוח הדברים נראה שנעמי מנסה לגרום לרות לפתות את בועז. בועז יודע שהוא "מודעתנו" והוא עושה עם רות חסד, אך אינו עושה את השלב הבא. נעמי מחפשת מנוח לרות, ולכן מתכננת תוכנית בעייתית, אך היא מבינה שזו האפשרות היחידה לממש את הגאולה של בועז. "וַתֹּאמֶר אֵלֶיהָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמְרֵי אֵלֵי אֶעֱשֶׂה" - התגובה של רות היא ציות פסיבי. תגובתה מקבילה לתגובה של נעמי בפרק הקודם: "לְכִי בְּתֵי" [ב, ב].

במבט ראשון, נראה שהתכנית מתפתחת כפי שרצתה נעמי, ואולי אפילו יותר טוב ממה שציפתה: "וַיִּאֲכַל בַּעַז וַיִּשְׁתַּב לְבוֹ" - ביטוי שבדרך כלל מתקשר עם השתכרות. "וַיְהִי בַחֲצֵי הַלְיָלָה וַיִּחְרַד הָאִישׁ וַיִּלְפַּת וְהִנֵּה אִשָּׁה שְׂכַבְתָּ מִרְגְּלֹתָיו" - לכאורה כאן רות הייתה צריכה לשתוק, שהרי נעמי אמרה לה "הוא יגיד לך אשר תעשין". גם בועז גם לא היה צריך לדבר, הגאולה צריכה לקרות מאליה.

אלא שבפועל בועז לא עושה את המעשה, אלא מדבר: "וַיֹּאמֶר מִי אַתְּ". יש כאן מעין בבואה של המפגש הקודם - בעז פונה לרות ושואל מי אתה. כאן רות מתחילה ליזום: "וַתֹּאמֶר אָנֹכִי רות אֲמַתְךָ וּפְרִשְׁתָּ כְּנַפְךָ עַל אֲמַתְךָ כִּי גֵאל אַתָּה", ולא שותקת כצווי נעמי. רות אומרת לבועז שיש לו תפקיד: "ופרשת כנפך על אמתך כי גאל אתה". גם ביטוי זה מזכיר את המפגש הראשון: "וַיִּשְׁלַם ה' פְּעֻלָּתְךָ וַתְּהִי מִשְׁכָּרְתְּךָ שְׁלֵמָה מֵעַם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאת לְחַסוֹת תַּחַת כְּנַפְיוֹ" [ב, יב]. בועז אומר לרות שהיא באה לחסות תחת כנפי השכינה, ורות משיבה שתפקידו לפרוס כנפיו עליה. מעבר לביטוי של חתונה,

מדובר גם בגאולה, כפי שנזכר ביחזקאל שאדם גואל את הנערה המסכנה, כמשל ליחסי הקב"ה וישראל.

"וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַה' בְּתֵי הַיְטִבָּתְךָ חֲסֵדְךָ הָאֲחֵרוֹן מִן הָרֵאשׁוֹן לְבִלְתִּי לָקֵת אַחֲרֵי הַבְּחוּרִים אִם דָּל וְאִם עָשִׁיר". החסד האחרון זה המעשה הספציפי, והראשון, עצם ההליכה עם נעמי. כפי שנזכר כבר בדו-שיח הראשון: "הֲגַד הַגֵּד לִי כָל אֲשֶׁר עָשִׂיתְךָ אֶת חֲמוּתְךָ אַחֲרֵי מוֹת אִישׁךָ וַתַּעֲזְבִי אֶבְיָךָ וְאֶמְךָ וְאֶרְצְךָ מוֹלְדֹתֶיךָ וַתֵּלְכִי אֵל עִם אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתְּ תְמוֹל שְׁלֹשׁוֹם" [ב, יא]. רות לא מסתפקת בכך ועושה צעד נוסף לעבר הגאולה. בועז חושב שהגאולה היא לנעמי או "למתים", דהיינו, ילדי נעמי, וזה החסד שרות עושה עם החיים ועם המתים.

"וַעֲתָה בְּתִי אֵל תִּירָאִי כָל אֲשֶׁר תֹּאמְרֵי אֶעֱשֶׂה לָךְ כִּי יוֹדַע כָּל שֶׁעַר עַמִּי כִּי אִשְׁתְּ חַיִּל אַתְּ" זה בדיוק הפוך מהציווי של נעמי - נעמי ציוותה על רות לשתוק ולעשות כל מה שבועז יגיד, ואילו בסופו של דבר בועז עושה כל מה שרות אמרה. בעקבות היוזמה של רות והתעוזה, יש תיקון של הרגע האחרון ולא נעשה מעשה בעייתי (כפי שנעמי תיכננה), מעין מצווה הבאה בעברה.

"וַתִּשְׁכַּב מִרְגְּלוֹתָיו עַד הַבֶּקֶר וַתִּקֶּם בְּטָרֵם יִכִּיר אִישׁ אֶת רַעְיוֹ וַיֹּאמֶר אֵל יוֹדַע כִּי בָאָה הָאִשָּׁה הַגֵּרָן - בפשטות ברור מה אישה עושה בגורן בלילה ומה קרה, וממילא ברור שזה מפתיע שהדבר לא קרה. בועז ורות מבינים איך הדבר נראה כלפי חוץ. הדבר לא קרה כיוון שבועז התגבר ורות הציגה את המטרה הנעלה.

השלב האחרון מזכיר גם הוא את המפגש הראשון - "וַיֹּאמֶר הֲבִי הַמְטַפַּחַת אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְאֶחָזִי בָּהּ וַתֹּאחֶז בָּהּ וַיִּמַּד נֶשֶׁשׁ שְׁעָרַיִם וַיִּשֶׁת עָלֶיהָ וַיִּבֹּא הָעִיר". יש שמפרשים שאין מדובר בשש שעורים, אלא בשש כמויות. כמו כן, יש מדרשים שאומרים שבועז רומז לה על כל מיני דברים.

"וַתִּבּוֹא אֶל חֲמוּתָהּ וַתֹּאמֶר מִי אַתְּ בְּתִי וַתִּגַּד לָהּ אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָהּ הָאִישׁ" - מה פירוש השאלה 'מי את בתי?' כנראה שפירוש הדבר הוא מעין 'מה קורה' כפי שגם רואים מהתשובה. בעצם, השאלה היא האם מדובר באותה 'רות' או שהיא כבר אשת איש. תשובת רות היא שמה שרצית לקרות קרה, אך לא באותה הצורה. רות אומרת שבועז לקח את האחריות על עצמו והתחייב בפניה באמצעות שש שעורים. "וַתֹּאמֶר נֶשֶׁשׁ הַשְּׁעָרַיִם הָאֵלֶּה נָתַן לִי כִּי אָמַר אֵלַי אֵל תְּבֹאֵי רִיקָם אֶל חֲמוּתְךָ" - נעמי אמרה בתחילה "מלאה יצאתי וריקם השבני", ויש כאן רמז שהריקנות של נעמי תתמלא.

בפרקים האחרונים יש שלוש שיבות מהשדה. בסוף פרק א' נאמר: "וַתִּשָּׁב נְעָמִי וְרוֹת הַמּוֹאָבִיָּה כָלְתָה עִמָּה הַשָּׂבָה מִשְׁדֵּי מוֹאָב וְהִמָּה בָּאוּ בֵּית לָחֵם בְּתַחֲלֵת קֶצֶר שְׁעָרַיִם" [א, כב]. זו שיבה של ריקם השיבני ה', שיבה של ייאוש וחוסר תקווה. השיבה השנייה מהשדה מתרחשת בפרק ב' כאשר רות שבה מהשדה עם השעורים, ויש בשיבה הזו תקווה מסוימת שיש קיום מסויים לאלמנות. את השיבה השלישית אנו מוצאים בפרק ג', כאשר רות שבה מהשדה לפנות בוקר, התקווה המגולמת בשעורים אינה של תקווה כלכלית אלא של תקווה בדמות הגאולה, בדמות הסיכוי להקים מחדש את הבית שנחרב ולמלא את הריק שנפער בחיי נעמי.